

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНИ У ВНЗ НА МЕЖІ ХХ – ХХІ СТ.

Проблема розвитку методики викладання латини в українських і російських ВНЗ у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. розглядається в історико-педагогічному контексті. Вперше зроблено спробу систематизувати відомості з історії методики викладання латинської мови у вітчизняній вищій професійній школі, розглянуто основні етапи формування навчально-методичної бази даної дисципліни для факультетів природничого профілю та наведено огляд сучасних навчальних видань з латинської мови для ВНЗ.

Ключові слова: латинська мова, методика, підходи, навчальні видання.

Проблема развития методики преподавания латыни в украинских и российских вузах в конце ХХ – начале ХХІ вв. рассматривается в историко-педагогическом контексте. Впервые сделана попытка систематизировать сведения по истории методики преподавания латинского языка в отечественной высшей профессиональной школе; рассмотрены основные этапы формирования учебно-методической базы данной дисциплины для факультетов естественнонаучного профиля и приведен обзор современных учебных изданий по латинскому языку для вузов.

Ключевые слова: латинский язык, методика, подходы, учебные издания.

The problem of development of Latin teaching methods in Ukrainian and Russian higher educational establishments at the turn of ХХ – ХХІ centuries is considered in historical and pedagogical context. Attempt to systematize the information on the history of Latin teaching methodology in the national higher professional education is made for the first time. Main stages in the formation of educational and methodological basis of this subject for the faculties of natural science are studied; the review of modern Latin textbooks for institutes of higher education is made.

Key words: Latin, methods, approaches, textbooks and manuals.

Постановка проблеми. Незважаючи на багатомісячну історію викладання латинської мови, деякі її аспекти залишаються недостатньо вивченими. Відродження латинської мови як окремої дисципліни у радянській вищій школі повоєнних років супроводжувалося низкою проблем: нестачею кваліфікованих викладачів, відсутністю розробленої методики викладання, браком навчальної літератури, недостатнім (внаслідок об'єктивних причин) рівнем базової

підготовки абітурієнтів. Вимоги наукового і навчального процесу зумовили початок нового етапу в методиці викладання латинської мови у вишах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з історії викладання латини в українських і російських ВНЗ стосувалися, в основному, гуманітарних спеціальностей і представлені в працях Н.Л.Кацман [5], В.М.Шовкового [13]. Поверхнево торкається питань історії навчання латини в медичних ВНЗ О.М.Беляєва [1].

Мета статті – проаналізувати етапи розвитку методики викладання латини на факультетах природничого профілю українських і російських вищих навчальних закладів у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. У першій половині ХХ ст. створення навчальної літератури з латинської мови та розробка методичної бази даної дисципліни здійснювалися за двома основними напрямками: для медичних та гуманітарних спеціальностей ВНЗ. Разом з тим, поза увагою дослідників залишалася галузь знань, де позиції латинської мови є не менш важливими.

У післявоєнну добу відновилася робота із укладання фундаментальної праці «Флора СРСР» та інших досліджень із систематики рослин. Незабаром виникла необхідність у створенні латинсько-російського і російсько-латинського ботанічного лексикона, першими укладачами яких стали Н.Н.Забінкова і М.Е.Кірпи́чников. Обидва словники отримали одностайне визнання ботаніків, біологів, лінгвістів і до сьогодні залишаються незамінними лексичними посібниками для всіх, хто навчає і навчається ботанічної латини.

Упродовж 35 років Н.Н.Забінкова завідувала кафедрою латинської мови ЛПМІ, навчаючи студентів основ латини; вважаючи, що «навчальні плани викладання латинської мови в медичних ВНЗ в існуючому вигляді є формальними, даниною віджилої традиції. Не бажаючи служити анахронізму, долаючи бюрократичні перепони, Н.Н.Забінкова шукала шляхи модернізації курсу» [2], що знайшло відображення у створенні чіткої системи навчання латинської мови студентів-медиків за трьома комплексами: анатомічна і фармацевтична номенклатура, клінічна термінологія. Такий принцип викладання латинської мови тепер прийнятий на багатьох медичних і ветеринарних факультетах.

У 70-х роках з'являються перші українсько- та російськомовні посібники для студентів біологічних спеціальностей (П.П.Венгловського, Г.М.Горностаєва, Н.Н.Забінкової, М.М.Кадена, В.М.Калашнікової, З.М.Филипович); друкуються нові видання для медиків та ветеринарів (Г.І.Валла, В.Д.Вульфа, І.Я.Козовика, Я.С.Ляндесберга, Л.Д.Шипайло).

На початку 80-х років у системі вищої професійної освіти відбулися значні зміни. Нові програми з іноземних мов висувають перед педагогами мету – наблизити викладання мов до специфіки профілю навчального закладу. У курсі латинської мови для медичних і ветеринарних спеціальностей визначається нове пріоритетне завдання – навчання термінології. Вносяться зміни в навчальний матеріал, корегуються навчальні плани, в яких виділяються термінологічні розділи. У 1985 р. дисципліну «Латинська мова» для медичних і ветеринарних спеціальностей перейменовано на «Латинську мову і медичну

(ветеринарну) термінологію» («Латинська мова і основи медичної (ветеринарної) термінології»). Такі зміни потребували суттєвого оновлення навчально-методичної літератури.

Одним з ініціаторів корінного перегляду і модернізації програми з латинської мови для ветеринарних навчальних закладів та факультетів був Г.І.Валл (видав підручник для ветеринарних спеціальностей, в якому особлива увага приділялася самостійній роботі студентів. Заняття містили не лише аудиторний матеріал, а й програму самонавчання, що передбачала самостійне вивчення окремих розділів тем, термінологічний мінімум і вправи, до яких наводилися ключі). Окремі завдання з елементами програмованого контролю пропонувалися для виконання на машині «Лінгва». Підручник перевидавався 4 рази (останнє перевидання – у 2004 р.).

Окремо хотілося б відзначити внесок у розвиток теорії та практики методики викладання латинської мови вихованців Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка 1953 року випуску (після 1955 р. підготовку фахівців зі спеціальності «Класична філологія» було припинено). Більше 50-ти років викладав латину у Київському медичному інституті Ю.В.Шанін (із них 25 років – очолював кафедру латинської мови), проводив роботу із переорієнтації курсу на медичну термінологію. О.П.Буркат близько 30 років навчала основ латини студентів Української сільськогосподарської академії, втіливши свій досвід у підручник для ветеринарних спеціальностей. Один із перших посібників з латинської мови для біологічних факультетів та посібників для сільськогосподарських навчальних закладів зі спеціальностей «Ветеринарія» і «Зооветеринарія» належать З.М.Филипович.

За виданими у 80-х роках підручниками і посібниками цих славетних лінгвістів і педагогів навчалось не одне покоління українських медиків, ветеринарів, біологів.

Отже, реформація курсу латинської мови у медичних і ветеринарних закладах спричинила появу нового підходу до навчання даної дисципліни. Прибічники традиційного підходу будували курс на викладанні граматичних елементів у поєднанні з лексичним мінімумом. Такий підхід було реалізовано у скорегованих за новою програмою посібниках І.Я.Козовика, Л.Д.Шипайло, В.Д.Вульфа, В.М.Волощук, М.Й.Врублевської та ін. Традиційний підхід залишається провідним і в більшості сучасних українських навчальних видань з латинської мови для студентів медичних і ветеринарних факультетів.

В основу нового системного підходу покладено ідеї Н.Н.Забінкової щодо створення чіткої системи навчання латини студентів-медиків за трьома комплексами: анатомічної, клінічної та фармацевтичної термінології. Як зазначає видатний педагог, філолог-класик В.Ф.Новодранова, у самій назві курсу «Латинська мова та основи медичної термінології» визначені два напрями: 1) навчання тих елементів граматики, які необхідні для розуміння і грамотного використання термінів; 2) навчання основ медичної термінології. На думку дослідниці, слід відійти від традиційної ілюстрації термінологічною лексикою граматичного матеріалу, основою курсу латинської мови повинно

бути вивчення термінології трьох основних підсистем: анатомо-гістологічної, клінічної, термінологічної [9, с.214].

Одним із перших, хто пропагував і запроваджував наукові та методичні принципи системного навчання, був М.Н.Чернявський, який науково обґрунтував і послідовно втілював їх у підручники і посібники. У передмові до одного з них учений висуває таку тезу: викладання елементів латинської граматики повинно бути послідовно орієнтоване на вивчення основ медичної термінології. Логіко-дидактична структура підручника базується на системно-термінологічному принципі навчання за трьома основними підсистемами медичної термінології. Оскільки кожна із підсистем має характерні особливості (мовно-генетичні, структурні, семантичні), навчання за окремими терміносистемами є значно ефективнішим, ніж їх змішане використання. На думку автора підручника, принцип системно-термінологічного викладання повністю себе виправдав. Він забезпечує міцну мотиваційну базу для навчально-пізнавальної діяльності студентів [12, с.4].

Однак не всі дослідники є прибічниками такого підходу у навчанні латинської мови, звинувачуючи його у «надмірній інформативності і великій перевантаженості матеріалу», від чого на перший план виступає зубріння та втрачається інтерес [11].

Дотримуючись технологічного підходу до викладання латини, О.Н.Пантелєєва пропонує спиратися на розроблену технологію навчання латинської мови, яка сприяє формуванню професійного інтересу майбутніх медпрацівників. Зазначену технологію доцільно розглядати, як послідовність педагогічних процедур, операцій і прийомів, що становлять дидактичну систему, оскільки вона передбачає організацію аналога професійної діяльності у процесі вивчення латинської мови і послідовну реалізацію взаємопов'язаних етапів: визначення цілей навчання; відбір і зміст навчального матеріалу; вибір і обґрунтування методів, форм і засобів навчання; контроль і оцінку перебігу педагогічного процесу і його результатів [11].

Діяльнісний підхід у навчанні латинської мови майбутніх медпрацівників застосовує М.М.Нечай. Створені нею посібники передбачають прагматичний принцип викладання та орієнтацію на збільшення аутодидактичного компонента в подачі і засвоєнні матеріалу.

Індуктивні методи у навчанні латинської мови декларує Ю.Ф.Панасенко, який у передмові до свого підручника сформулював такі принципи: «Нетравматичне введення у вимову і графіку нової мови здійснюється як методом максимально зрозумілих і дружніх користувачеві (!) пояснень, так і спеціальною добіркою прикладів і вправ ...Граматичні теми також пояснюються максимально доступно, без перевантаження спеціальною лінгвістичною термінологією. Вправи, побудовані не за обтяжливою контролюючою, а за тренувальною та розвивальною методикою, коли вправа не перевіряє розуміння студентом поясненого правила, а шляхом перекладу однотипних термінів, внаслідок однієї лише зміни лексики, дозволяє йому зрозуміти навіть те, що йому, можливо, було не цілком зрозуміло у поясненні» [10; 13].

Якщо між цими підходами не можна віднайти золоті середини і слід зайняти визначену позицію, то нам ближче «надмірна інформативність», ніж «нетравматичне введення матеріалу методом максимально зрозумілих пояснень».

Незважаючи на розбіжності у вказаних підходах, спільними у них залишається ідея чіткої термінологічної спрямованості курсу латинської мови.

На початку ХХІ ст. простежуються тенденції, які були характерними і для початку минулого століття – відновлюються спроби запровадити у викладання латини методи, що застосовуються при навчанні розмовних мов (А.Ю.Мусорін, А.Г.Следніков). Однак більшість дослідників схиляється до зіставного методу навчання. Проблему формування самоосвітньої компетенції при навчанні іноземних мов досліджує Д.С.Дроздова; формування автономності студента лінгвістичного ВНЗ на основі міждисциплінарної взаємодії англійської та латинської мов – О.О.Цивкунова; О.Л.Алтонен обґрунтовує навчання, що будується на взаємопроникненні латинської та англійської мов; О.А.Лисак розробляє методику навчання латинської мови, засновану на порівняльному аналізі концептів права у російській, латинській та англійській мовах; Т.П.Слесарева вивчає можливості реалізації компетентнісного підходу із використанням модульного навчання у процесі викладання латинської мови для гуманітарних спеціальностей.

Багатоаспектний аналіз проблеми навчання медичної латини представлено у працях В.Ф.Новодранової, яку вважають засновницею наукової школи медичного термінознавства [8;9]. Гуманітарні аспекти викладання латинської мови у медичних вишах вивчали В.М.Катеринич, М.Н.Чернявський, культурологічні – Л.І.Іванова, О.Н.Полухіна, Л.О.Бережна, О.В.Кожанкова, Г.В.Овсяннікова, М.В.Старікова. Означені науковці розглядають навчання латинської мови в медичному ВНЗ у світлі міжкультурної комунікації. М.М.Лазарева розробляє проблему організації дистанційного навчання латинської мови в галузі медичної освіти.

На межі ХХ–ХХІ ст. відзначається значне збільшення кількості навчально-методичних видань з латинської мови для спеціальностей різного профілю. Зупинимось детальніше на деяких із них.

Серед сучасних підручників і посібників із латини для медичних і ветеринарних напрямів особливої уваги заслуговують праці О.М.Беляєвої, В.М.Бобирьова, С.П.Гриценко, А.Б.Зайцева, М.М.Закалюжного, П.Ф.Іваницької, О.Г.Кісельової, Г.О.Краковецької, Г.Б.Паласюк, Л.Ю.Смольської, В.Н.Савченка, Є.І.Світличної, В.І.Семілетко, С.Б.Столбецької, І.О.Толок, Є.М.Шевченко.

Вагомий внесок у розвиток навчальної літератури для гуманітарних спеціальностей (філологів, істориків, юристів) зробили С.Т.Жулай, Л.Л.Звонська, О.К.Куварова, В.М.Миронова (Трипуз), С.П.Ничаюк, Р.М.Оленич, М.Г.Сенів, Л.П.Скорина, В.В.Ставнюк, Л.П.Чуракова, З.М.Хоміцька, В.Д.Шинкарук, В.М.Шовковий, Н.М.Яковенко.

Навчально-методичну базу дисципліни «Латинська мова» для біологічних та агробіологічних спеціальностей розробляють О.Ю.Балалаєва, І.І.Вакулик,

С.П.Гриценко, Н.І.Дранішев, М.М.Закалюжний, Н.В.Орлова, В.Г.Потуй, І.Д.Соколов, Б.Н.Фомін, Т.А.Шибінська, В.М.Шовковий.

Серед вітчизняних лінгвістичних досліджень різноманітних аспектів латинської мови привертають увагу наукові праці В.М.Миронової, К.В.Третьякової, Н.В.Бойко, Р.А.Щербини, С.П.Гриценко. Ґрунтовних педагогічних досліджень щодо навчання латини значно менше.

Методичні основи застосування взаємозіставного методу в навчанні граматики класичних мов розроблено В.М.Шовковим. Їх сутність полягає у відсутності чіткого протиставлення «основної» і «другої» мови, а матеріал однієї мови може використовуватися для вивчення іншої. Учений дослідив лінгвістичні та психологічні засади цього методу, принципи та сферу функціонування, а також шляхи впровадження у процес навчання граматики класичних мов. Крім дидактичних принципів функціонування взаємозіставного методу, дослідник визначає методичні принципи (урахування рідної мови, мовного унаочнення, домінуючої ролі вправ) та спеціальні методичні принципи (лінійно-концентричний, історичності, раціонального компаративізму, самостійного пошуку, випереджувального навчання, оперування абстрагованими мовними категоріями, психологічної готовності) [14].

Є.П.Копіца вивчала питання збагачення словникового запасу учнів медичних класів гімназії науковою навчально-термінологічною лексикою на основі міжпредметних зв'язків української мови та літератури, біології та основ латинської мови з медичною термінологією [7].

Проте, за О.М.Беляєвою, малодослідженими або такими, що взагалі не досліджувалися, залишаються питання цілей, змісту, підходів, методів і прийомів професійно орієнтованого навчання латинської мови [1, с.1]. Учена однією з перших порушила проблему навчання латинської мови за фаховим спрямуванням у медичних ВНЗ.

Отже, пріоритетні напрями дослідження методики навчання латинської мови у мовних і немовних ВНЗ стосуються викладання латини на гуманітарних (філологічних, педагогічних, історичних, юридичних) і медичних факультетах.

Проблема викладання латинської мови в аграрних ВНЗ не була предметом спеціального педагогічного дослідження, частково висвітлюючись у праці В.М.Коленцової, яка акцентувала увагу на питаннях формування орфографічної компетенції студентів на основі використання зіставлень з російською та латинською мовами. Предметом вивчення була українська ветеринарна лексика, що розглядалася в аспекті її формування, функціонування та системно-понятійних зв'язків [6].

Означене питання поверхнево розглядає і Л.В.Вікторова, досліджуючи проблему формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці [4]. Питанням навчання латини студентів-аграрників присвячено ряд статей І.І. Вакулик [3].

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі у вітчизняній вищій школі склалася ситуація, яка характеризується явною диспропорцією між процесами практичного створення навчально-методичної літератури з латинської мови і наукового обґрунтування дидактичних і методичних засад викладання латини.

Питання теорії і практики викладання латини у вищій школі висвітлюються фрагментарно, бракує праць узагальнюючого характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляева О. М. Професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / О.М.Беляева; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 21 с.

2. Биография Забинковой Норы Ноевны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philol.msu.ru/~classic/persons/zabinkova/biography/>.

3. Вакулик И. И. Изучение латинского языка в аграрных вузах (психолингвистический аспект) / И. И. Вакулик // Перспективы развития высшей школы : материалы IV Междунар. науч.-метод. конф. / редкол. : В.К.Пестис [и др.]. – Гродно : ГГАУ, 2010. – С. 243-247.

4. Вікторова Л. В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л.В.Вікторова; Чернігівський держ. педагогічний ун-т імені Т.Г.Шевченка. – Чернігів, 2009. – 20 с.

5. Кацман Н. Л. Латинский язык как общеобразовательный предмет обучения в России на протяжении XX века / Н. Л. Кацман // Индоевропейское языкознание и классическая филология – XIV : материалы чтений, посвящ. памяти проф. Иосифа Моисеевича Тронского (21-23 июня 2010 г.) : в 2-х ч. / отв. ред. Н. Н. Казанский. – СПб. : Наука, 2010. – Ч. 2. – С. 17-32.

6. Коленцова В. М. Методика навчання правопису ветеринарних термінів (з використанням трилінгвальних зіставлень латинської, російської та української мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В. М. Коленцова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 22 с.

7. Копіца Є. П. Збагачення словникового запасу учнів гімназії науковою навчально-термінологічною лексикою на міжпредметній основі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Є. П. Копіца; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – 20 с.

8. Новодранова В. Ф. Латинские основы медицинской терминологии: (именное словообразование) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 / В. Ф. Новодранова. – М., 1990. – 42 с.

9. Новодранова В. Ф. Цели и задачи изучения латинского языка в медицинских вузах / В. Ф. Новодранова // Древние языки в системе университетского образования. Исследование и преподавание / под ред. В.А.Кочергиной. – М. : Моск. ун-т, 2001. – С. 213-219.

10. Панасенко Ю. Ф. Основы латинского языка с медицинской терминологией : учеб. для студентов учреждений сред. проф. образования / Ю.Ф.Панасенко. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2011. – 352 с.

11. Пантелеева О. Н. Формирование профессионального интереса у учащихся средних профессиональных медицинских учебных заведений (на материале изучения латинского языка и медицинской терминологии) : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.08 / О. Н. Пантелеева. – Орел, 2008. – 224 с.

12. Чернявский М. Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии : учебник / М. Н. Чернявский. – М. : Медицина, 1997. – 336 с.

13. Шовковий В. М. Історія зіставного методу у теорії та практиці викладання класичних мов / В. М. Шовковий // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : КНЛУ, 2002. – Вип. 23. – С. 101-106.

14. Шовковий В. М. Методичні основи застосування взаємозіставного методу в навчанні граматики класичних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В. М. Шовковий; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 21 с.

Дата надходження до редакції: 08. 10. 2012 р.